

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2013

УДК 37.378.2.011.3-51

Н. І. Мельник

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ В КОНТЕКСТІ ПОДОЛАННЯ БАР'ЄРІВ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ**Мельник Н. І. Професійна підготовка педагогів в контексті подолання бар'єрів впровадження інклюзивної дошкільної освіти в Україні**

Резюме. Автором проаналізовано актуальні проблеми впровадження інклюзивної дошкільної освіти в Україні, вивчено особливості професійної підготовки до подолання бар'єрів інклюзивної освіти в контексті системи дошкільного виховання та навчання дітей; виокремлено та проаналізовано бар'єри впровадження такої освіти, визначено шляхи їх подолання, коротко окреслено актуальні аспекти підготовки майбутніх дошкільних педагогів до професійної діяльності в інклюзивних дошкільних навчальних закладах.

Ключові слова: інклюзивна освіта, бар'єри інклюзивної освіти, підготовка фахівців дошкільної освіти, професійна діяльність в інклюзивних дошкільних навчальних закладах.

Мельник Н. И. Профессиональная подготовка педагогов в контексте преодоления барьеров реализации инклюзивного дошкольного образования в Украине

Резюме. Автором проанализировано актуальные проблемы реализации инклюзивного дошкольного образования в Украине, изучено особенности профессиональной подготовки к преодолению барьеров инклюзивного образования в контексте системы дошкольного воспитания и обучения детей; выделены и проанализированы барьеры внедрения такого образования, установлено пути их преодоления, кратко характеризированы актуальные проблемы подготовки будущих дошкольных педагогов к профессиональной деятельности в инклюзивных дошкольных учреждениях.

Ключевые слова: инклюзивное образование, барьеры инклюзивного образования, подготовка специалистов дошкольного образования, профессиональная деятельность в инклюзивных дошкольных образовательных учреждениях.

Melnyk N. Professional training of teachers in the context of barriers capturing of Preschool Inclusive education in the educational system of Ukraine.

Summary. The author has analysed actual problems of inclusive preschool education implementation in Ukraine. The author studied the state of inclusive education in the context of Ukrainian preschool upbringing and educational system; barriers of inclusive education implementation are defined, the ways of their overcoming are described; the short characteristic of Preschool teacher's preparation for professional activity in inclusive preschool establishment in Ukrainian is given in the issue.

Key words: inclusive preschool education, barriers of inclusive education implementation in Ukraine, Preschool teacher's preparation for professional activity

Постановка проблеми. Упродовж останнього десятиріччя у розвинених країнах Європи простежується посилена увага до дітей з особливими потребами, активно відбуваються процеси їхньої інтеграції в загальний соціум. Ця тенденція має місце і в українському освітньому просторі, індикаторами такої тенденції є той факт, що з 2009 року, в Україні активізувалась діяльність із узгодження існуючого законодавства у відповідність з вимогами Конвенції ООН про права інвалідів, в основі якої соціальна (а не медична) модель розуміння інвалідності. Окрім того, зазнали зміни окремі освітні закони, так в Законі України про загальну середню освіту був введений термін «спеціальні та інклюзивні класи для навчання дітей з особливими освітніми потребами» [4]; в Концепції розвитку інклюзивної освіти, затвердженій Міністерством освіти і науки 1 жовтня 2010 року введено термін «діти з особливими освітніми потребами» [5].

Аналіз досліджень та публікацій. Інклюзивна освіта, інтенсивно входить у практику сучасних освітніх закладів, ставить перед ними багато складних питань і нових завдань, які потрібно вирішувати як на теоретичному, так і на практичному рівнях. Аналіз зарубіжної та вітчизняної практики впровадження інклюзії в освітній процес дав можливість виокремити праці вчених, які зробили найбільший внесок у розробку теоретико-методичних основ інклюзивної освіти. На окрему увагу заслуговують дослідження Д. Депплер, Т. Дмитрієва, Н. Дятленко, С. Єфімова, В. Засенко, А. Колупаєва, Т. Лорман, Н. Назарова, Н. Семаго, М. Семаго, Д. Харві, Н. Шматко, О. Ярська-Смирнова та ін.. Проблему впровадження інклюзії в систему дошкільної освіти вирішують у своїх наукових працях Н. Дятленко, Ю. Найда, О. Патрікеєва, Н. Софій, В. Шинкаренко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. У комплексі проблем, пов'язаних з впровадженням інклюзивної освіти актуальним та не розробленим залишається питання впровадження інклюзії в дошкільні навчальні заклади України та

формування професійної компетентності майбутніх дошкільних педагогів до діяльності в умовах інклюзії.

Мета даного дослідження полягає у аналізі особливостей впровадження інклюзивної освіти в Україні, визначенні бар'єрів інклюзивного навчання та шляхів їх подолання в системі професійної підготовки дошкільних педагогів.

Сформульованою метою визначаються **завдання статті**, які полягатимуть в аналізі актуалізації впровадження інклюзивної дошкільної освіти в Україні, визначенні бар'єрів інклюзивної освіти в дошкільних навчальних закладах України, пошуку ефективних шляхів їх подолання; короткому аналізі проблем професійної підготовки майбутніх вихователів до діяльності в інклюзивних дошкільних навчальних закладах.

Виклад основного матеріалу. Про актуальність та необхідність впровадження інклюзивної освіти та модернізацію системи дошкільної освіти неодноразово у своїх працях наголошувала А. Колупаєва. Дослідниця зазначала, що одним з пріоритетних напрямів у навчанні дітей з особливими потребами є впровадження інклюзивної освіти, яка вважається основною освітньою інновацією кінця XX століття – початку XXI століття і яка має велику кількість прихильників у всьому світі [1, с. 3].

Українська дослідниця О. Мартинчук підкреслює: "...в Україні та інших країнах пострадянського простору практика впровадження інклюзивних форм освіти в систему загальноосвітніх навчальних закладів є досить складною, що пов'язано з наявністю бар'єрів загальної освіти, які заважають успішній реалізації інклюзивних процесів" [2]. До бар'єрів, які перешкоджають впровадженню інклюзивної освіти дослідниця відносить:

- відсутність системного бачення проблеми інклюзії і шляхів її вирішення в різних освітніх структурах;
- невідповідність педагогічного корпусу загальної освіти (дидактична, психологічна, особистісна) до участі в інклюзивних процесах;
- недостатній рівень компетентності в межах цієї проблеми педагогічного корпусу вищих педагогічних навчальних закладів;

- загальна освіта не має реальних стимулів і не виявляє активного інтересу до проблем інклюзії;
- пріоритети і цінності сучасної загальноосвітньої школи (успішність здавання ЗНО, кількість випускників, які вступили до вузів) орієнтовані на результат, а не на особистість. Соціальне партнерство, як обов'язковий атрибут інклюзії, підмінений в загальній освіті конкуренцією, де цінуються тільки розумні, красиві і сильні;
- особливість традиційної слов'янської ментальності з її пріоритетом соціального захисту над освітою і вибудовування в такому ракурсі соціальної політики стосовно осіб з особливостями психофізичного розвитку відводять на другий план державну підтримку реформування освіти під завдання інклюзії (яка, наразі, зводиться практично до будівництва пандусів) [2].

Своє рішення для подолання бар'єрів впровадження інклюзивної дошкільної освіти запропонували автори навчально-методичного посібника "Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник" Н. Дятленко, Ю. Найда, О. Патрікеєва, Н. Софій та В. Шинкаренко. Для подолання бар'єрів автори пропонують дотримуватись таких рекомендацій:

- Визнання рівноцінності для суспільства всіх дітей і педагогів.
- Підвищення ступеня участі дітей у навчально-виховному процесі й позашкільних заходах та одночасне зменшення рівня ізоляції частини дітей.
- Зміни у шкільній політиці, практиці та шкільній культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами дітей, які навчаються в цьому навчальному закладі.
- Подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх дітей, а не тільки дітей з інвалідністю та дітей з особливими освітніми потребами.

- Аналіз і вивчення спроб подолання бар'єрів і покращення доступності освітніх закладів для окремих категорій дітей. Проведення реформ і змін, спрямованих на користь усіх дітей.

- Переконавання, що відмінності між дітьми — це ресурси, що сприяють педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати.

- Визнання прав дітей на отримання освіти в навчальних закладах, що розташовані за місцем проживання.

- Покращення ситуації у школах у цілому як для учнів, так і для педагогів.

- Визнання ролі шкіл не тільки в підвищенні академічних показників учнів, а й у розвитку місцевих громад.

- Розвиток партнерських відносин між школами і місцевими громадами.

- Визнання того, що інклюзія в освіті — це один з аспектів інклюзії в суспільстві [6, с. 4].

Такі підходи до вирішення проблеми забезпечуватимуть подолання бар'єрів інклюзивної освіти в дошкільних закладах. Аналіз уможливило розширення запропонованих рекомендації для подолання бар'єрів інклюзії в дошкільних навчальних закладах. З цією метою ми пропонуємо такі підходи до організації діяльності дошкільних закладів:

- сприяння участі дітей з особливими потребами у навчально-виховному процесі та різних соціальних заходах дошкільних установ, залучення дітей до соціальної діяльності, подолання таким чином ізоляції таких дітей;

- забезпечення матеріально-технічного та методичного обладнання ДНЗ з метою надання якісної дошкільної освіти дітям з різноманітними потребами, які перебувають в цьому дошкільному навчальному закладі;

- систематичне здійснення аналізу виникаючих бар'єрів та пошук способів їх подолання;

- здійснення психолого-педагогічних тренінгів, спрямованих на формування професійної компетентності в роботі з дітьми з особливими потребами, проведення тренінгів на подолання бар'єрів;

- систематична просвітницька робота з батьками дітей з особливими потребами так і батьків звичайних дітей, зокрема пояснення прав батьків, дітей, психолого-педагогічні консультації тощо.

- визначення пріоритетів розвитку дитини з особливими потребами, а не академічних показників.

- залучення до діяльності інклюзивного дошкільного навчального закладу місцевих громад, які популяризуватимуть та проводитимуть просвітницьку роботу з різними категоріями сімей; розвиток партнерських відносин між інклюзивними дошкільними закладами та школами (загальноосвітніми та спеціальними) для забезпечення наступності інклюзії.

Не менш актуальним є питання готовності майбутнього педагога до роботи з дітьми в умовах інклюзивної освіти досліджувались Н. Назаровою, И. Хафізулловою, Ю. Шумилівською та ін. Так, Н. Назарова, відома російська дослідниця-дефектолог, зазначила, що наразі «...вітчизняна освітня інтеграція впроваджується без серйозної спеціальної підготовки учителя, психолога масової системи освіти до роботи в умовах інтеграції. Педвузи не володіють сьогодні технологіями підготовки до роботи в умовах інклюзивної освіти ні вчителів масової школи, ні спеціальних педагогів різних спеціальностей» [3, с. 8]. Зазначимо, що серед українських науковців питання підготовки фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності в інклюзивних дошкільних установах активно розробляється та досліджується О. Мартинчук. Нею розроблено спеціальні курси по підготовці вихователів до роботи в дошкільних навчальних закладах, в яких є діти з особливими потребами, а саме “Основи дефектології та логопедії”, “основи корекційної педагогіки” для студентів напряму підготовки “Дошкільна освіта”.

Важливим аспектом є також і розуміння майбутніми та вже працюючими фахівцями дошкільної освіти концепції інклюзивної освіти. До основних концептів інклюзивної дошкільної освіти в Україні належать: «інклюзія», «бар’єри на шляху участі дітей у навчально-виховному процесі», «ресурси, спрямовані на підтримку навчання та участі в житті навчального закладу» й

«підтримка розмаїття». Ці концепції і є основними термінами, що застосовуються при інклюзивному педагогічному плануванні. Існує безліч способів того, як розглядати таку складну концепцію, як інклюзія. «Напрями», «розділи», «індикатори» та «запитання», які використовуються в посібнику, дають можливість розглянути дану концепцію більш детально. За словами авторів: "...інклюзія передбачає зміни. Це безперервний процес навчання та активної участі всіх дітей у житті закладу. Це ідеал, до якого можна прагнути, але якого не можна досягнути повністю" [6, с. 12].

Звертаючись до матеріалів того ж посібника знаходимо потрактування термінологічного словосполучення процес інклюзії: "це процес, спрямований на перетворення дошкільних навчальних закладів на заклади з таким освітнім простором, який стимулює та підтримує не тільки дітей, а і власних членів трудового колективу [6]. За розумінням авторів, інклюзія спрямована на розвиток місцевих громад, які підтримують і високо цінують досягнення кожного члена громади. Навчальні заклади можуть співпрацювати з іншими соціальними партнерами з метою покращення навчальних і соціальних умов у своїх трудових колективах. Практика використання матеріалів посібника в навчанні майбутніх спеціалістів дошкільної освіти доводить, що концепція інклюзії розуміється студентами краще, а практична реалізація ними завдань інклюзивної освіти (в процесі практики, роботи) стає більш реальною.

Проведений аналіз засвідчує важливість якісної підготовки майбутніх вихователів інклюзивних дошкільних навчальних закладів, що в свою чергу вимагає ґрунтовного підходу до теоретичної та практичної їх підготовки, що передбачає проведення окремого ґрунтовного аналізу та дослідження.

Висновки. Зазначимо, що проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми подолання бар'єрів дошкільної інклюзивної освіти в Україні. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує передовий педагогічний досвід розвинутих країн Європи, зокрема Німеччини, Франції, Англії, в яких проблеми інклюзивної освіти вирішуються на загальнодержавному рівні шляхом інвестування, державного фінансування та підтримки тощо. Наукові

дослідження німецьких вчених з підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до професійної діяльності в інклюзивних дошкільних установах потребують окремого аналізу та вивчення, що **становить перспективу подальших наших наукових пошуків** вирішення проблеми досліджень

Література.

1. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: [монографія] / Алла Анатоліївна Колупаєва – К.: «Саміт-Книга», 2009. – 272 с.: іл. – (Серія «Інклюзивна освіта»).
2. Мартинчук О.В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти / О. В. Мартинчук // Матеріали конференції “Актуальні питання соціально-педагогічної роботи в загальноосвітніх навчальних закладах”. – Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://www.psyh.kiev.ua/Мартинчук> О. В. Підготовка майбутніх педагогів до професійної діяльності в умовах інклюзивної освіти.
3. Назарова Н.М. Интегрированное (инклюзивное) образование: генезис и проблемы внедрения / Н. М. Назарова. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.mgri.ru](http://www.mgri.ru) – Назва з екрану.
4. Наказ Міністерства освіти і науки України (МОН) N1153 від 21.12.2009 р. Про заходи МОН на виконання завдань, визначених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 грудня 2009 року N1482-р “Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 року”.– Електронний ресурс: [Режим доступу]: <http://www.mon.gov.ua>.
5. Наказ МОН Концепція інклюзивної освіти.doc. – Електронний ресурс: [Режим доступу]: www.mon.gov.ua/.../konceptsiya_rozvytku_inklyuzyvnoyi_osvity.doc.
6. Шинкаренко В. І. Індекс інклюзії: дошкільний навчальний заклад: Навчально-методичний посібник / Кол. упорядників: Патрикеева О. О., Дятленко Н. М., Софій Н. З., Найда Ю. М. Під заг. ред. Шинкаренко В. І. — К.: ТОВ «Видавничий дім “Плеяди”», 2011. — 100 с.